

An ethnobotanical study on plants used in broom making in different geographical regions of Türkiye

Fatih SATIL¹, Selami SELVİ^{*2}
ORCID: 0000-0002-4938-1161; 0000-0002-9959-6945

¹ Department of Biology, Faculty of Arts and Sciences, Balıkesir University, 10145 Balıkesir, Türkiye

² Department of Plant and Animal Production, Altınoluk Vocational School, Balıkesir University, 10870 Balıkesir, Türkiye

Abstract

In this study; It is aimed to record the wild plants used by local people in making brooms from past to present in Turkey. The study was carried out in 15 provinces selected from different geographical regions of Turkey between the years 2019-2022 and face-to-face interviews were conducted with 120 informants. As a result of the study, it was determined that 69 plant taxa belonging to 32 families were used in broom production. Most of the plants used as brooms are from the Asteraceae family (8 taxa), followed by the Amaranthaceae (6 taxa) and Fabaceae (6 taxa) families. The plants most used by the local people as brooms; *Bassia scoparia* (burning bush), *Artemisia scoparia* (virgate wormwood), *Erica arborea* (tree heath), *Spartium junceum* (Spanish broom), *Hypericum empetrifolium* (Crowberry-leaved St. John's wort), *Phillyrea latifolia* (green olive), *Sorghum bicolor* (great millet), *Sorghum halepense* (Johnson grass) and *Osyris alba* (Osyris) was observed. It was observed that the local people mostly used the brooms made from plants to clean the courtyards and gardens of the houses (49 taxa), followed by the brooms used for cleaning the barns (3 taxa) and ovens (3 taxa). The above-ground (38 taxa) parts of the plants are mostly used in the construction of the broom; It was determined that this was followed by branches (19 taxa), whole plant (7 taxa), tassel (2 taxa) and shoot (2 taxa). Natural brooms, which are made from plants that have fallen in demand compared to the past, can partially continue to be used as a tool mostly used in courtyards, balconies and gardens in city life. However, it is also seen that natural brooms made from very different plant species are still used in rural neighborhoods.

Keywords: broom, handicrafts, ethnobotany, Türkiye

----- * -----

Türkiye'nin farklı coğrafik bölgelerinde süpürge yapımında kullanılan bitkiler üzerine etnobotanik bir çalışma

Özet

Bu çalışmada; Türkiye'de geçmişten günümüze değin yerel insanların süpürge yapımında kullandığı doğal bitkilerin kayıt altına alınması amaçlanmıştır. Çalışma 2019-2022 yılları arasında Türkiye'nin farklı coğrafik bölgelerinden seçilen 15 ilde yürütülmüş ve 120 kaynak kişiyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda, 32 familyaya ait 69 bitki taksonunun süpürge yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir. Süpürge olarak kullanılan bitkilerin çoğunluğu Asteraceae familyasından (8 takson) olup bunu Amaranthaceae (6 takson) ve Fabaceae (6 takson) familyaları takip etmektedir. Yerel halkın süpürge olarak en çok kullandığı bitkiler; *Bassia scoparia* (Ateştopu), *Artemisia scoparia* (Karasüpürge), *Erica arborea* (Funda), *Spartium junceum* (Katırtırnağı), *Hypericum empetrifolium* (Çobanyaprığı), *Phillyrea latifolia* (Akçakesme), *Sorghum bicolor* (Süpürgearası), *Sorghum halepense* (Ekinsüpürgesi) ve *Osyris alba* (Morcak) olduğu gözlenmiştir. Yerel halkın bitkilerden yapılan süpürgeleri daha çok evlerin avlu ve bahçelerini temizlemek amacıyla kullandığı (49 takson), bunu ahır (3 takson) ve fırın (3 takson) temizliği için kullanılan süpürgelerin

* Corresponding author / Haberleşmeden sorumlu yazar: Tel.: +902663961552; Fax.: +902663961509; E-mail: sselvi@balikesir.edu.tr

takip ettiği görülmüştür. Süpürge yapımında bitkilerin daha çok toprak üstü (38 takson) kısımlarının kullanıldığı; bunu, dallar (19 takson), tüm bitki (7 takson), püskül (2 takson) ve filiz (2 takson) kısımlarının takip ettiği belirlenmiştir. Eskiye oranla talep azlığına düşen bitkilerden yapılan doğal süpürgeler şehir hayatında en çok avlu, balkon ve bahçelerde kullanılan bir araç olarak kullanımını kısmen sürdürebilmektedir. Bununla birlikte kırsal mahallelerde çok farklı bitki türlerinden yapılan doğal süpürgelerin halen kullanıldığı da görülmektedir.

Anahtar kelimeler: süpürge, el sanatları, etnobotanik, Türkiye

1. Giriş

Bitkilerin insanlar tarafından kültürel bağlamlarda kullanımını inceleyen bir bilim dalı olan etnobotanik kavramı, ilk defa Amerikalı botanikçi John W. Harshberger tarafından 1896’ da yayımlanan “The purposes of ethnobotany” başlıklı makalesiyle bilim dünyasına tanıtılmıştır. Harshberger’ in başlattığı bu etnobotanik akım, değişik ülkelerde yaşayan insanların bitkilerden hangi amaçlarla (gıda, şifa, yakacak, süs, nazarlık, oyuncak, el sanatları vb.) kullandığını ortaya koyan ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan önemli bir alanı oluşturmuştur [1-3]. Türkiye’de de etnobotanik çalışmalar son 20 yılda önemli bir ivme kazanmıştır. Bu ivmenin kazanılmasında Anadolu'nun zengin bir flora sahne sahip olmasının yanında tarih boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmış olması da etkili olmuştur. Bitkilerin geleneksel olarak tıbbi ve gıda kullanımları dışında özellikle geçmişten günümüze el sanatlarındaki zengin bitki kullanım geleneği günümüze kadar ulaşmıştır [4-6].

Anadolu insanı asırlardır bitkileri geleneksel olarak; süpürge, nazarlık, süs ve mutfak aletleri yapımında yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Bunlar içerisinde de halkın bulunduğu coğrafyaya göre değişen doğal bitkilerden yararlanılarak yapılmış süpürgeler önemli bir yer tutmaktadır. Zamanla bazı bölgelerde süpürge üretimi şeklinde ticari amaçla bitkilerin bazılarının kültüre alınmasına da dönüşmüştür [7-8].

Halk kültürünün önemli bir parçası olan süpürge; gelişen teknoloji karşısında temizlik aracı olarak önemini yitirmiş olmasına rağmen geleneksel bir sanat ürünü olarak değerini korumaktadır. Eskiye oranla talep azlığına düşen bitkilerden yapılan doğal süpürgeler şehir hayatında en çok balkon ve bahçelerde kullanılan bir araç olarak kullanımını kısmen sürdürebilmektedir. Bununla birlikte kırsal mahallelerde çok farklı bitki türlerinden yapılan doğal süpürgelerin halen kullanıldığı görülmektedir [8]. Şehir hayatında halkın balkon ve bahçelerinde kullandığı süpürgeler daha çok kültür formundaki süpürge otlarından üretilen ticari amaçla üretilen süpürgelerdir. Kırklareli, Edirne ve Trakya civarı geleneksel süpürgeciliğin geçmişten günümüze başlıca üretim merkezleridir [9]. Benzer şekilde Adapazarı’nda açılan süpürge atölyeleri Anadolu’dan gelen talebin neredeyse hepsini üstlenmiş durumdadır [8]. Kırsal mahallelerde kullanılan süpürgeler ise daha çok doğada yabani olarak yetişen türlerden yapılmaktadır. Yerleşim yerlerinin çevrelerinde yayılış gösteren ve süpürge yapımına uygun olan türler bu amaçla kullanılmaktadır. Ancak Dünya’da ve Türkiye’de bu tarz yabani bitki türlerinden yapılmış süpürgelerle ilgili etnobotanik çalışmalar oldukça azdır [10-12]. Bununla birlikte gerek genel etnobotanik çalışmalarda gerekse el sanatlarının ait etnobotanik çalışmalarda süpürge olarak kullanılan bitkilerden kısmen bahsedilmektedir [13-15].

Bu çalışmada Türkiye’nin farklı bölgelerinde geleneksel olarak süpürge yapımında kullanılan bitki türleri belirlenerek etnobotanik özellikleri verilmiştir.

2. Materyal ve yöntem

Türkiye yedi coğrafik bölgeye ayrılmaktadır (Şekil 1). Bu çalışmanın Türkiye’yi temsil etmesi açısından yedi coğrafik bölgeden en az bir il olmak üzere toplamda 15 farklı ilde yaklaşık 4 yıllık (2019-2022) bir etnobotanik araştırma gerçekleştirilmiştir. Tablo 1’ de coğrafik bölgelerde hangi illerin çalışıldığı gösterilmiştir. Ayrıca çalışmada etnobotanik ziyaretler yapılan coğrafik bölgeler ve iller harita üzerinde sunulmuştur (Şekil 1).

Tablo 1. Çalışılan coğrafik bölgeler ve iller

Coğrafi Bölgeler	Coğrafi Bölgede yer alan il/iller	Çalışılan il sayısı
Akdeniz Bölgesi	Mersin	1
Doğu Anadolu Bölgesi	Tunceli	1
Ege Bölgesi	Denizli, İzmir, Muğla	3
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Adıyaman, Siirt, Şanlıurfa	3
İç Anadolu Bölgesi	Aksaray, Konya	2
Karadeniz Bölgesi	Rize	1
Marmara Bölgesi	Balıkesir, Bilecik, Çanakkale, Edirne	4
Toplam İl Sayısı		15

Şekil 1. Etnobotanik çalışmaların gerçekleştirildiği coğrafik bölgeler ve iller (Yıldız ile gösterilmiştir)

2019-2022 yıllarını kapsayan çalışma süresince Tablo 1’ de gösterilen illerdeki bazı kırsal mahallelere etnobotanik ziyaretler gerçekleştirilmiş ve çoğunluğu bayan ve mesleği ev hanımı olan 120 kaynak kişi tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kaynak kişilerin demografik özellikleri Tablo 2’ de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırma sahalarında görüşme yapılan kaynak kişilerin demografik özellikleri

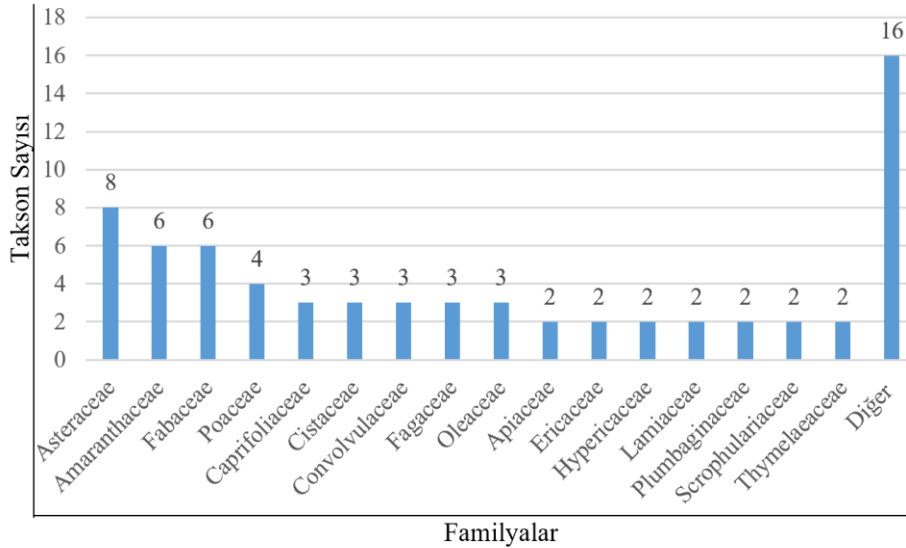
Demografik Özellikler	Kriter	Kaynak Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	22	18
	Kadın	98	82
Yaş	< 40	8	6
	41 -50	35	29
	51-59	47	39
	>60	30	25
Eğitim Seviyesi	Okumamış	11	9
	İlkokul/İlköğretim	65	54
	Ortaokul	28	23
	Lise	14	12
	Üniversite	2	2
Meslek	Ev hanımı	85	70
	Çiftçi	21	18
	Emekli	14	12

Belirlenen kaynak kişilerle yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi uygulanarak onlara hangi bitkilerden süpürgeler yaptıkları ve bu süpürgeleri hangi amaçlar için (bahçe, ahır, fırın vb.) kullandıkları gibi etnobotanik soru tipleri yöneltilmiştir.

Saha çalışmaları sonucunda, kaynak kişilerin süpürge olarak kullandıkları bitkiler kaynak kişilerle birlikte doğal ortamlarından toplanmış ve herbaryum örneği haline getirildikten sonra çeşitli floristik eserlerden faydalanılarak teşhisleri gerçekleştirilmiştir [16-18]. Taksonların Türkçe isimleri “Türkiye Florası”nın yaygın etkisini artırmak amacıyla hazırlanan Türkiye Bitkileri Listesine göre verilmiştir [19]. Teşhisi yapılan örneklerden bazıları etiketlenerek herbaryum materyali olarak Balıkesir Üniversitesi Altınoluk Meslek Yüksekokulu Botanik Laboratuvarı’nda korunmak üzere saklanmıştır.

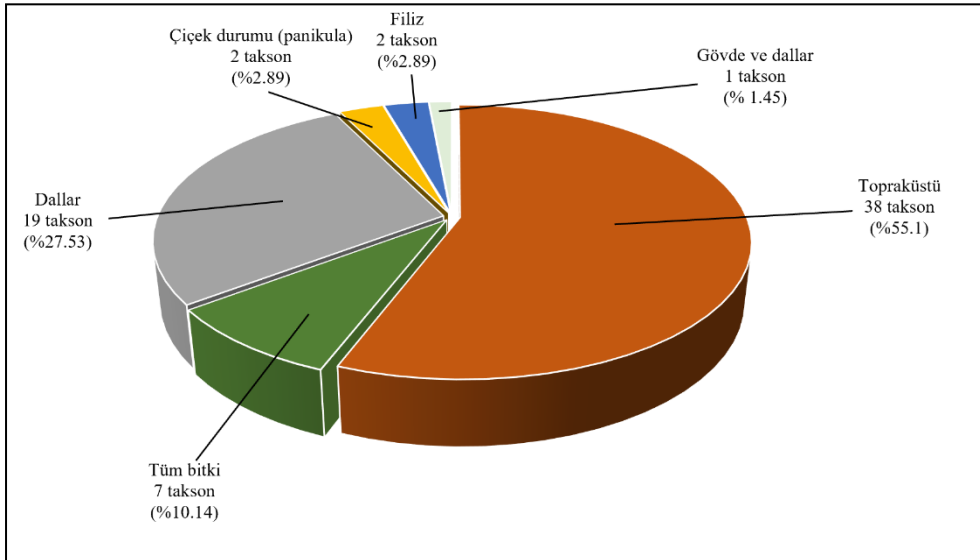
3. Bulgular

Çalışmada, Türkiye'nin farklı bölgelerinde doğal bitkilerden geleneksel olarak süpürge yapılan ya da süpürge yapımında kullanılan 32 familyaya ait 69 bitki taksonu tespit edilmiştir (Tablo 3). En fazla taksona sahip olan familyalar; Asteraceae (8 takson), Amaranthaceae (6 takson), Fabaceae (6 takson) ve Poaceae (4 takson) olduğu belirlenmiştir. Caprifoliaceae, Cistaceae, Convolvulaceae, Fagaceae ve Oleaceae familyalarında 3'er takson; Apiaceae, Ericaceae, Hypericaceae, Lamiaceae, Plumbaginaceae, Scrophulariaceae ve Thymelaeaceae familyalarında 2'şer takson yer almaktadır. Geri kalan 16 familyanın her biri ise 1'er taksona sahiptir (Şekil 2).

Şekil 2. En fazla taksona sahip olan familyalar

Çalışma süresince tespit edilen 69 taksondan süpürge yapılırken bitkinin çeşitli organlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bitkinin kullanılan organlarına göre sınıflandırma yapıldığında; topraküstü (38 takson), dallar (19 takson), tüm bitki (7 takson), çiçek durumu /panikula (2 takson), filiz (2 takson) ve gövde ile dallar (1 takson) olarak çoktan aza doğru bir eğilim olduğu görülmektedir (Şekil 3)

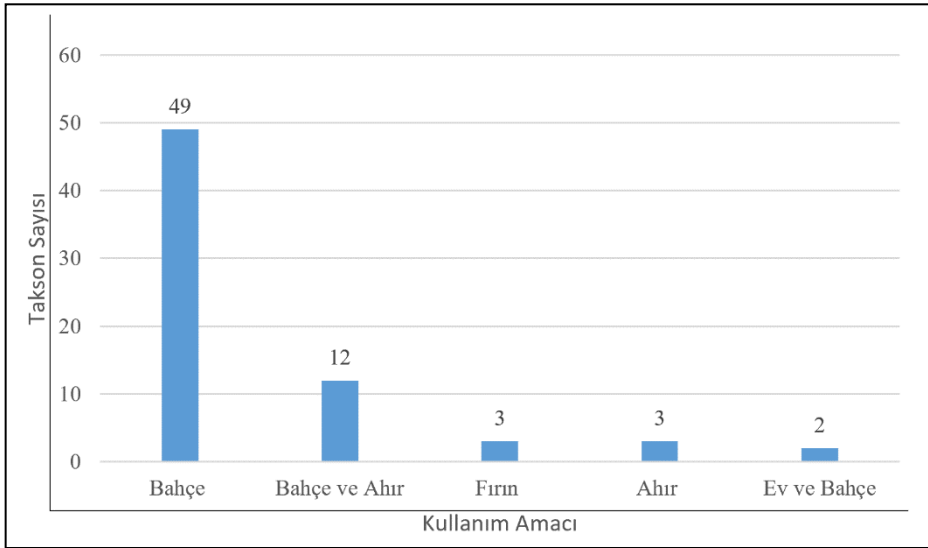
Şekil 3. Süpürge yapımında kullanılan bitkilerin kullandıkları organlarının dairesel gösterimi

Yapılan etnobotanik saha gözlemlerinde yerel halkın süpürge yapımında en çok tercih ettiği bitkiler; *Bassia scoparia* (Ateştopu), *Artemisia scoparia* (Karasüpürge), *Erica arborea* (Funda), *Spartium junceum* (Katırtırnağı), *Hypericum empetrifolium* subsp. *empetrifolium* (Çobanyaprağı), *Phillyrea latifolia* (Akçakesme), *Sorghum bicolor* (Süpürgearası), *Sorghum halepense* var. *halepense* (Ekinsüpürgesi), ve *Osyris alba* (Morcak) olduğu gözlenmiştir. Arazi çalışmaları süresince kaynak kişilerden temin edilen bazı süpürgeler Şekil 4' te gösterilmiştir.

Şekil 4. Araştırma sahasında süpürge olarak kullanımı yaygın gözlenen bazı bitkiler. A) *Osyris alba*, B-C) *Phillyrea latifolia*, D) *Hypericum empetrifolium* subsp. *empetrifolium*, E) *Spartium junceum*, F) *Artemisia campestris* G) *Bassia scoparia*

Kaynak kişilerle yapılan söyleşilerde; bitkilerden yapılan süpürgelerin daha çok evlerin avlu ve bahçelerini temizlemek amacıyla kullanıldığı (49 takson), onu ahır (3 takson) ve fırın (3 takson) temizliği için kullanılan süpürgelerin takip ettiği görülmüştür. Ayrıca 12 taksonun hem bahçe hem de ahır süpürgesi olarak aynı anda kullanıldığı; 2 taksonun da bahçe temizliği dışında ev temizliğinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Şekil 5’ de süpürgelerin kullanım şekilleri grafik ile gösterilmiştir.

Şekil 5. Süpürgelerin farklı kullanım amaçları

Tablo 3. Süpürge yapımında kullanılan bitkiler

NO	Familiya	Tür Adı	Türkçe Adı	Yerel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanıldığı Yöre	Kullanım Şekli
1	Amaranthaceae	<i>Amaranthus albus</i> L.	Kömüşmancarı	Süpürge otu, Deli sirken	Topraküstü	Tunceli	Bahçe süpürgesi
2	Amaranthaceae	<i>Amaranthus retroflexus</i> L.	Tilkikuyruğu	Bostan bozan	Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
3	Amaranthaceae	<i>Amaranthus blitoides</i> S.Wats.	Mordanmancarı	Gihaye sıpırge, bostanbozan	Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
4	Amaranthaceae	<i>Bassia scoparia</i> (L.) A.J.Scott	Ateştopu	Süpürge otu, Uşub el, Saray süpürgesi	Tüm bitki	Şanlıurfa	Bahçe ve ahır süpürgesi
5	Amaranthaceae	<i>Chenopodium album</i> L.subsp. <i>album</i>	Aksirken	Sirkenotu	Topraküstü	Aksaray	Bahçe süpürgesi
6	Amaranthaceae	<i>Suaeda altissima</i> Pall.	Cirimotu	Süpürgelik	Topraküstü	Adıyaman	Bahçe süpürgesi
7	Apiaceae	<i>Pimpinella saxifraga</i> L.	Taşanasonu	Gezik	Topraküstü	Bingöl	Bahçe süpürgesi
8	Apiaceae	<i>Pimpinella tragiun</i> Vill. subsp. <i>lithophila</i> (Schischk.) Tutin	Tekeanasonu	Teke anasonu	Topraküstü	Bingöl	Bahçe süpürgesi
9	Asparagaceae	<i>Ruscus aculeatus</i> L.	Tavşanmemesi	Sidikkesen otu	Dallar	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
10	Asteraceae	<i>Artemisia campestris</i> L. var. <i>campestris</i>	Karayavşan	Kızıl piren, süpürge otu	Topraküstü	Denizli	Bahçe süpürgesi
11	Asteraceae	<i>Artemisia scoparia</i> Waldst. & Kit.	Karasüpürge	Kızıl piren, süpürge otu	Topraküstü	Denizli	Bahçe süpürgesi
12	Asteraceae	<i>Centaurea pulchella</i> Ledeb.	Gümüşsüpürge	Süpürgelik	Topraküstü	Aksaray	Bahçe süpürgesi
13	Asteraceae	<i>Centaurea virgata</i> Lam.	Acısüpürge	Süpürge Otu, Böbrek otu, Acı ot	Tüm bitki	Adıyaman	Bahçe süpürgesi
14	Asteraceae	<i>Conyza canadensis</i> (L.) Cronquist	Selviotu	Süpürgeotu, Bostan süpürgesi	Topraküstü	Konya	Bahçe süpürgesi
15	Asteraceae	<i>Inula britannica</i> L.	Çayırاندızı	Sipurge	Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
16	Asteraceae	<i>Xeranthemum annuum</i> L.	Kâğıtçiçeği	Güvercin gözü, Dağ karanfili	Topraküstü	Konya	Bahçe süpürgesi
17	Asteraceae	<i>Crupina crupinastrum</i> (Moris) Vis.	Gelindöndüren	Gelindöndüren, Melkesasemavik	Topraküstü	Mardin	Bahçe süpürgesi
18	Brassicaceae	<i>Sinapis alba</i> L. subsp. <i>alba</i>	Mamanık	Ğardel	Tüm bitki	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
19	Buxaceae	<i>Buxus sempervirens</i> L. subsp. <i>sempervirens</i>	Şimşir	Şimşir	Tüm bitki	Rize	Bahçe ve ahır süpürgesi
20	Caprifoliaceae	<i>Knautia integrifolia</i> (L.) Bert. var. <i>integrifolia</i>	Götürotu	Kağıt süpürgesi Uyuz otu, yazı süpürgesi, Zivan, sipirgeye zer	Tüm bitki	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
21	Caprifoliaceae	<i>Scabiosa argentea</i> L.	Yazısüpürgesi		Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
22	Caprifoliaceae	<i>Scabiosa calocephala</i> Boiss.	Çayırıyuzotu	Çayırıyuzotu, Melkesasemavik	Topraküstü	Mardin	Bahçe süpürgesi
23	Caryophyllaceae	<i>Eremogone gypsophiloides</i> (L.) Fenzl	Çövenkumotu	süpürgeotu	Topraküstü	Rize	Bahçe süpürgesi
24	Cistaceae	<i>Cistus creticus</i> L.	Laden	Pamukla	Dallar	Çanakkale	Bahçe süpürgesi
25	Cistaceae	<i>Cistus salviifolius</i> L.	Kartli	Laden	Dallar	Çanakkale, Balıkesir	Bahçe süpürgesi
26	Cistaceae	<i>Cistus laurifolius</i> L.	Karağan	Karağan	Dallar	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
27	Convolvulaceae	<i>Convolvulus dorycnium</i> L. subsp. <i>oxysepalus</i> (Boiss.) Rech.f.	Bağlıkotu	Kızley	Tüm bitki	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
28	Convolvulaceae	<i>Convolvulus galaticus</i> Rost. ex Choisy	Bozsarmaşık	Yer sarmaşığı, Boz sarmaşık	Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
29	Convolvulaceae	<i>Convolvulus holosericeus</i> M.Bieb. subsp. <i>holosericeus</i>	Gündüzsefası	Süpürge otu, Tehli süpürgesi	Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
30	Ephedraceae	<i>Ephedra major</i> Host. subsp. <i>major</i>	Hum	Deniz üzümü	Dallar	Balıkesir	Bahçe süpürgesi

31	Ericaceae	<i>Erica arborea</i> L.	Funda	Piren, funda	Dallar	Balıkesir, Bilecik	Bahçe ve ahır süpürgesi
32	Ericaceae	<i>Erica manipuliflora</i> Salisb.	Püren	Piren, funda Süpürge otu	Gövde ve dal	Çanakkale, Mersin	Bahçe süpürgesi
33	Fabaceae	<i>Alhagi maurorum</i> Medik. subsp. <i>maurorum</i>	Aguldikeni	Aguldikeni, Hurnif, Çeti	Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
34	Fabaceae	<i>Anhyllis hermanniae</i> L.	Akıllıgeven	süpürgeotu	Topraküstü	Çanakkale	Bahçe ve ahır süpürgesi
35	Fabaceae	<i>Cytisus hirsutus</i> L.	Keçitürlü	Süpürge otu	Topraküstü	Balıkesir	Bahçe ve ahır süpürgesi
36	Fabaceae	<i>Cytisus austriacus</i> L.	Korukeçitürlü	Süpürgelek	Topraküstü	Balıkesir, Edirne	Bahçe süpürgesi
37	Fabaceae	<i>Cytisus scoparius</i> (L.) Link	Kuşçubuğu	Süpürgelek	Topraküstü	Çanakkale	Bahçe süpürgesi
38	Fabaceae	<i>Spartium junceum</i> L.	Katırtırnağı	Çalı süpürgesi, porut	Dallar	Çanakkale	Bahçe ve ahır süpürgesi
39	Fagaceae	<i>Castanea sativa</i> Mill.	Kestane	Kestane	Dallar	Çanakkale	Ahır süpürgesi
40	Fagaceae	<i>Quercus cerris</i> L.	Saçlımeşe	Kızıl meşe, Palamut meşesi	Dallar	Balıkesir	Fırın süpürgesi
41	Fagaceae	<i>Quercus coccifera</i> L.	Kermesmeşesi	Pelit, Pinar	Dallar	Balıkesir	Fırın süpürgesi
42	Hypericaceae	<i>Hypericum empetrifolium</i> Willd. subsp. <i>empetrifolium</i>	Çobanyaprağı	Püren	Topraküstü	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
43	Hypericaceae	<i>Hypericum triquetrifolium</i> Turra	Pırpırotu	Kantaron	Tüm bitki	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
44	Lamiaceae	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Biberiye	Biberiye	Topraküstü	Adıyaman	Bahçe süpürgesi
45	Lamiaceae	<i>Vitex agnus-castus</i> L.	Hayıt	Hayıt, Şirt	Dallar	Mardin	Bahçe ve ahır süpürgesi
46	Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i> L. subsp. <i>communis</i>	Mersin	Murt	Dallar	Çanakkale	Bahçe süpürgesi
47	Oleaceae	<i>Jasminum fruticans</i> L.	Boruk	Sarı Çiçekli Yasemin	Topraküstü	Balıkesir	Ahır süpürgesi
48	Oleaceae	<i>Phillyrea latifolia</i> L.	Akçakesme	Pinar	Dallar	Çanakkale	Bahçe ve ahır süpürgesi
49	Oleaceae	<i>Olea europaea</i> L. subsp. <i>europaea</i>	Zeytin	Zeytin	Filizler	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
50	Pinaceae	<i>Pinus brutia</i> Ten.	Kızılçam	Çam	Filizler	Çanakkale	Fırın süpürgesi
51	Plantaginaceae	<i>Anarrhinum orientale</i> Benth.	Süpürgeotu	Süpürgeotu	Topraküstü	Tunceli	Bahçe süpürgesi
52	Plumbaginaceae	<i>Limonium graecum</i> (Poir.) Rech.f. var. <i>graecum</i>	Kumkaranfili	Kunduzotu	Topraküstü	İzmir	Bahçe süpürgesi
53	Plumbaginaceae	<i>Limonium gmelinii</i> (Willd.) Kuntze	Çardaksüpürgesi	Çalı süpürgesi, çardak süpürgesi	Dallar	Denizli	Bahçe süpürgesi
54	Poaceae	<i>Arundo donax</i> L.	Kargı	Sazotu	Çiçek durumu (panikula)	Denizli	Bahçe ve ahır süpürgesi
55	Poaceae	<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	Kamış	Sazotu	Çiçek durumu (panikula)	Denizli	Bahçe süpürgesi
56	Poaceae	<i>Sorghum bicolor</i> (L.) Moench	Süpürge darısı	Süpürge darısı	Topraküstü	İzmir, Edirne	Ev ve bahçe süpürgesi
57	Poaceae	<i>Sorghum halepense</i> (L.) Pers. var. <i>halepense</i>	Ekinsüpürgesi	Ekinsüpürgesi, Karuş, Kaluş	Topraküstü	Mardin	Ev ve bahçe süpürgesi
58	Polygalaceae	<i>Polygala supina</i> Schreb. subsp. <i>supina</i>	Gihayesipirge	Gihaye sipirge	Topraküstü	Şanlıurfa	Bahçe süpürgesi
59	Polygonaceae	<i>Polygonum patulum</i> Bieb. subsp. <i>patulum</i>	Atmercimeleği	Süpürge	Topraküstü	Balıkesir, Edirne	Bahçe süpürgesi
60	Rosaceae	<i>Cotoneaster nummularius</i> Fisch. & C.A.Mey.	Dağmuşmulası	Dara Çuke, Çuk, Süpürge, kurt çalısı	Dallar	Bingöl	Bahçe ve ahır süpürgesi
61	Salicaceae	<i>Salix caprea</i> L.	Sorgun	Çırpi	Dallar	Bingöl	Ahır süpürgesi
62	Santalaceae	<i>Osyris alba</i> L.	Morcak	Sıyrığı	Topraküstü	Balıkesir, İzmir, Çanakkale	Bahçe süpürgesi

63	Scrophulariaceae	<i>Scrophularia canina</i> L. subsp. <i>bicolor</i> (Sm.) Greuter	İtsiracaotu	Sıraca Otu	Dallar	Adıyaman	Bahçe süpürgesi
64	Scrophulariaceae	<i>Verbascum sinuatum</i> L.	Bodanotu	Süpürge otu	Topraküstü	Denizli	Bahçe süpürgesi
65	Styracaceae	<i>Styrax officinalis</i> L.	Ayıfındığı	Tesbihlik	Dallar	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
66	Tamaricaceae	<i>Tamarix smyrnensis</i> Bunge	İlgın	İlgın, Yılgın	Dallar	Balıkesir	Bahçe süpürgesi
67	Theaceae	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze var. <i>sinensis</i>	Çay	Çay	Topraküstü	Rize	Bahçe süpürgesi
68	Thymelaeaceae	<i>Daphne gnidioides</i> Jaub. & Spach	Sıyırıcık	Çoban süpürgesi	Topraküstü	Tunceli	Bahçe ve ahır süpürgesi
69	Thymelaeaceae	<i>Daphne oleoides</i> Schreb. subsp. <i>oleoides</i>	Gövçek	Çoban süpürgesi	Topraküstü	Tunceli	Bahçe ve ahır süpürgesi

4. Sonuçlar ve tartışma

Türkiye'nin farklı coğrafik bölgelerinde yer alan toplam 15 farklı ilde gerçekleştirilen bu çalışmada, 32 familyaya ait 69 bitki taksonunun süpürge yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir. Süpürge olarak kullanılan bitkilerin çoğunluğunu Asteraceae familyası (8 takson; %12) oluşturmakta olup, onu Amaranthaceae (6 takson; % 8.7) ve Fabaceae (6 takson; % 8.7) familyaları takip etmektedir. Süpürge olarak kullanılan bitkiler ve yerel isimleri bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir. Bununla birlikte en çok kullanılan yerel isimlerin; Süpürge otu, Süpürgelik ve Çalı süpürgesi olduğu gözlenmiştir (Tablo 3).

15 il üzerinde yürütülen etnobotanik araştırmalarda en fazla saha gezileri Marmara Bölgesinde yer alan Balıkesir ve Çanakkale illerinde gerçekleştirilmiştir. Bu illerde yapılan etnobotanik çalışmalarda yerel halkın süpürge bitkisi olarak; *Ruscus aculeatus*. (Sidikkesen otu), *Knautia integrifolia* var. *integrifolia* (Kağıt süpürgesi), *Cistus laurifolius* (Karağan), *Ephedra major* subsp. *major* (Deniz üzümü), *Erica manipuliiflora* (Funda) *Cytisus hirsutus* (Süpürge otu), *Cytisus scoparius* (Süpürgelik), *Quercus cerris* (Kızıl meşe), *Quercus coccifera* (Pelit), *Hypericum empetrifolium* subsp. *empetrifolium* (Püren), *Hypericum triquetrifolium* (Kantaron), *Jasminum fruticans* (Sarı çiçekli Yasemin), *Olea europaea* subsp. *europaea* (Zeytin), *Phillyrea latifolia* (Pinar), *Osyris alba* (Sıyrgı), *Styrax officinalis* (Tesbihlik), *Tamarix smyrnensis* (Ilgın) taksonlarını kullandıkları tespit edilmiştir. Polat ve Satıl (2010)'ın Havran ve Burhaniye'de (Balıkesir) yapmış oldukları etnobotanik çalışmalarda 8 bitkinin süpürge yapımında kullandıklarını görülmüştür. Bu bitkilerin tümüne bizim çalışmamızda da rastlanmıştır [20]. Bulut'un (2008) yapmış olduğu etnobotanik çalışmada; Bayramiç (Çanakkale) yöresinde süpürge yapımında kullanılan 9 bitkiye yer verilmiştir (*Anthyllis hermanniae*, *Castanea sativa*, *Cistus creticus*, *C. salviifolius*, *Erica manipuliiflora*, *Myrtus communis* subsp. *communis*, *Phillyrea latifolia*, *Pinus brutia*, *Spartium junceum*). Bu bitkilerin tümü bizim çalışmamızda da tespit edilmiş olup bazı türlerin (*Pinus brutia*, *Castanea sativa*, *Myrtus communis* subsp. *communis*) geçmişte yapıldığı ve günümüzde artık eskisi gibi yapılmadığı kayıt edilmiştir [21].

Edirne ilinde 3 taksonun süpürge yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir (*Cytisus austriacus* (Süpürgelik) *Polygonum patulum* subsp. *patulum* (Süpürge otu), *Sorghum halepense* var. *halepense* (Ekinsüpürgesi)). Bu taksonlardan Ekinsüpürgesi'nin diğer türlere nazaran daha yaygın kullanımı olduğu görülmüştür. Ege Bölgesinde yer alan İzmir ilinde süpürge yapımında kullanılan 8 takson tespit edilmiştir (*Artemisia campestris* var. *campestris* (Kızıl piren), *Artemisia scoparia* (Kızıl piren), *Limonium gmelinii* (Çalı süpürgesi), *Limonium graecum* var. *graecum* (Kunduzotu), *Arundo donax* (Sazotu), *Phragmites australis* (Sazotu), *Sorghum bicolor* (Süpürge darısı), *Verbascum sinuatum* L. (Süpürge otu)). Bu taksonlardan en çok kızıl piren ve süpürge darısının kullanımı tespit edilmiş olup diğer taksonların kullanımlarının nadir olduğu görülmüştür. Ertuğ ve ark. (2004)'nın Buldan (Denizli)'da yapmış olduğu etnobotanik çalışmalarında üç türün (*Artemisia campestris*, *Artemisia scoparia* ve *Bassia scoparia*) süpürge yapımı için bahçelerde yetiştirildiği ve *Arundo donax* ile *Phragmites australis* türlerinin çiçek durumlarının (panikula çiçek durumu) ocak süpürgesi yapımında kullanıldığı ifade edilmiştir. Bizim çalışmamızda bu üç türe bazı evlerin bahçelerinde rastlanmıştır [22].

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa ilinde çok çeşitli etnobotanik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Aslan ve ark. (2020). Yaşlıca beldesi ve Arıkök mahallesi (Şanlıurfa)'nda *Amaranthus retroflexus*, *Centaurea virgata*, *Sinapis alba*, *Bassia scoparia* *Convolvulus dorycnium* subsp. *oxysepalus* taksonlarının; Fidan ve Akan (2019), Tek Tek Dağları Milli Parkı eteklerinde, *Bassia scoparia*, *Centaurea virgata*, *Scabiosa argentea* subsp. *argentea*, *Convolvulus galaticus*, *Convolvulus holosericeus* subsp. *holosericeus*, *Alhagi maurorum* subsp. *maurorum* taksonlarını yine; Akan ve ark. (2008) Arat Dağı ve çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) *Convolvulus holosericeus* türünün süpürge yapımında kullanıldığını bildirmişlerdir. Bizim çalışmamızda Şanlıurfa ilinde 11 bitki taksonunun süpürge yapımında kullanıldığı ve bu taksonların ilgili literatürlerle uyumlu olduğu görülmüştür [23-25].

Modern temizleme aygıtlarını ortaya çıkması ile temizlik aracı kullanım işlevi son derece daralan süpürgecilik henüz yok olmaya yüz tutmasa da yok olmak üzere olan el sanatlarımızdan birisidir. Gecekondu yerleşmelerinde varlığını devam ettirmeye çalışan bir temizlik aracı olarak hala talep edilmekte eskiye nazaran talep daralması yaşıyor olsa da hala talebi olan bir ürün olarak üretimini sürdürmektedir. Kullanım eşyası olarak yapımı halen devam eden süpürgelerin yanı sıra nişan ve düğün geleneklerinde bir süs eşyası folklorik bir malzeme hatta batıl itikatlar sebebiyle olması gereken süpürgelerin aynalı veya süslü süpürge diye de anılan çeşitleri farklı ebatlarda ve aksesuarlarla, Türkiye'nin dört bir yanında hala rağbet görmektedir. Bunun dışında özellikle kırsal yerleşim alanlarında yayılış gösteren bitkilerin toprak üstü kısımları süpürge olarak kullanılmaktadır. Bitkilerden yapılan süpürgeler çok ucuz olduğu için hala temizlik amaçlı olarak kırsal bölgelerde kullanılmaktadır.

Kaynaklar

- [1] Harshberger, J.W.(1896). The purposes of ethnobotany. *The Botanical Gazette*, 21, 146–154.
- [2] Polat, R., & Satıl, F. (2012). An ethnobotanical survey of medicinal plants in Edremit Gulf (Balıkesir – Turkey). *Journal of Ethnopharmacology*, 139, 626–641. <https://doi.org/10.1016/j.jep.2011.12.004>
- [3] Polat, R., Selvi, S., Çakılcıoğlu, U., & Açar, M. (2012). Investigations of ethnobotanical aspect of wild plants sold in Bingöl (Turkey) local markets. *Biological Diversity and Conservation*, 5(3), 155-161.

- [4] Sadıkoğlu, N., & Alpınar, K. (2004). An Evaluation of Turkish Ethnobotanical Studies (1928-1997). *İstanbul Eczacılık Fakültesi Mecmuası* 37, 61-66.
- [5] Selvi, S., Polat, R., Çakılcıoğlu, U., Celep, F., Dirmenci, T., & Ertuğ, Z.F. (2022). An ethnobotanical review on medicinal plants of the Lamiaceae family in Turkey. *Turkish Journal of Botany*, 46(4),283-332. <https://doi:10.55730/1300-008X.2712>
- [6] Ertuğ, F (2014). Etnobotanik. Güner A, Ekim T (eds), *Resimli Türkiye Florası* Vol I: 319-344, Ali Nihat Gökyiğit Vakfı, Flora Araştırmaları Derneği ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [7] Satıl, F., Tümen G., Dirmenci, T., Çelik, A., Arı, Y., & Malyer, H. (2007). Kazdağı Milli Parkı ve çevresinde (Balıkesir) etnobotanik envanter çalışması 2004-2006. *TUBA Kültür Envanter Dergisi*, 5,171-203
- [8] Eroğlu, E., & Köktan, Y. (2013). Geleneksel Türk el sanatlarından süpürgecilik (Sakarya örneği). *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 212-226.
- [9] Balkan, A., & Gençtan, T. (2008). Trakya Bölgesi'nde yetiştirilen süpürge darısı (*Sorghum bicolor* (L.) Moench var. *technicum* (Körn.)) genotiplerinin bazı agronomik özellikler yönünden değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 14 (2), 163-168.
- [10] Tardío J., Aceituno L., & Morales, R. (2006). The use of plant-based brooms in the province of Madrid (Spain). Proceedings of the IVth International Congress of Ethnobotany (ICEB 2005), 347-349.
- [11] Dogan, Y., Nedelcheva, A. M., & Yarci, C. (2008). Plant taxa used as brooms in several Southeast European and West Asian countries. *Natura Croatica*, 17(3), 193–206.
- [12] Senol, S.G, Seçmen, Ö., Eroğlu, V., & Şahin, B. (2013). Brooms of Turkey. *Emirates Journal of Food and Agriculture*, 25, 76.
- [13] Polat, R., Satıl, F., & Selvi, S. (2013). Havran ve Burhaniye (Balıkesir) yörelerinde el sanatlarında yararlanılan bitkiler üzerine etnobotanik araştırmalar. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 29(1), 95-100.
- [14] Akan, H., & Bakır Sade, Y. (2015). Kahta (Adıyaman) merkezi ve narince köyünün etnobotanik açıdan araştırılması. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 4(2), 219-248.
- [15] Tel, A.Z., Furkan, M.K., & Satıl, F. (2021). Adıyaman İlinde el sanatlarında yararlanılan bitkiler üzerine etnobotanik bir araştırma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 1-8.
- [16] Davis, P.H. (ed.). (1965-1985). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. vol. 1-9. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- [17] Davis,P.H., Mill,R.R. & Tan, K. (eds.). (1988). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. vol. 10. Edinburgh: Edinburgh University Press
- [18] Güner, A, Özhatay, N, Ekim, T. & Başer KHC (eds.). (2000). *Flora of Turkey and the East Aegean Island*. (Suppl. 2), vol. 11, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- [19] Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., & Babaç, M. T. (2012). *Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)*. İstanbul: Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını.
- [20] Polat R., & Satıl, F. (2010). Havran ve Burhaniye'de (Balıkesir) etnobotanik araştırmaları. *TUBA Kültür Envanter Dergisi (TÜBA-KED)* 8, 65-100. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked/issue/57432/814183>
- [21] Bulut, G. E., & Tuzlacı, E. (2015). An ethnobotanical study of medicinal plants in Bayramiç. *Marmara Pharmaceutical Journal*, 19 (3), 268-282. <https://doi:10.12991/mpj.201519392830>
- [22] Ertuğ, F., Tümen, G., Çelik, A., & Dirmenci, T. (2003). Buldan (Denizli) etnobotanik alan araştırması. *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 187-218.
- [23] Aslan, S, Akan, H., & Pekmez, H. (2020). Yaslıca beldesi ve Arıkök mahallesi (Şanlıurfa)'nin etnobotanik açıdan araştırılması. *Biological Diversity and Conservation*, 13(1), 44-61.
- [24] Fidan, E.S., & Akan, H. (2019). Tek Tek Dağları Milli Parkı (Şanlıurfa-Türkiye) eteklerindeki bazı köylerde etnobotanik bir çalışma. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 6(2), 64-94.
- [25] Akan, H., Korkut, M.M., & Balos, M.M.(2008). Arat Dağı ve çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) etnobotanik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Fen ve Müh. Bilimleri Dergisi*, 20 (1), 67-81.